

فصلنامه علمی - پژوهشی تحقیقات مدیریت آموزشی

سال سیزدهم، شماره چهارم، تابستان ۱۴۰۱ (پیاپی ۵۲)

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۳/۰۶

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۶/۰۹

شناسایی مولفه و شاخص‌های نظام آموزشی مبتنی بر توسعه نگرش کارآفرینانه هنرآموزان در هنرستانهای شهر تهران: یک پژوهش کیفی

زهرا فیروزی لاکتراشانی^۱، ابوالقاسم دلخوش کسمائی^۲، محمودصفری^۳

چکیده

هدف این پژوهش شناسایی مولفه و شاخص‌های نظام آموزشی مبتنی بر توسعه نگرش کارآفرینانه هنرآموزان هنرستان‌های شهر تهران بود بنابراین روش این تحقیق از نظر هدف کاربردی است و به روش اکتشافی انجام شده است در این پژوهش نحوه گردآوری داده‌ها به روش آمیخته (کیفی-کمی) استفاده شد و ابزار گردآوری داده‌ها مصاحبه با خبرگان بانجام مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته و پرسشنامه می باشد در (بخش کیفی) خبرگان و کارآفرینان برتر کشور در حوزه آموزشی با شیوه نمونه‌گیری هدفمند تا رسیدن به اشباع نظرات به تعداد ۲۲ نفر به عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. و (در بخش کمی) جامعه آماری تحقیق شامل کلیه مدیران، معاونین و مربیان هنرستان‌های شهر تهران است که تعداد ۱۴۸۰ نفر بوده است. نمونه آماری نیز با توجه فرمول کوکران انتخاب شد که بر این اساس تعداد ۳۰۵ نفر به عنوان نمونه انتخاب شده‌اند روش نمونه‌گیری تصافی ساده استفاده شده است. در این پژوهش تجزیه و تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده، به دو روش توصیفی و استنباطی از طریق نرم افزار Smart PLS, SPSS انجام شد. جهت تعیین روایی ازروایی صوری و روایی محتوایی با استفاده از شاخص CVR استفاده شده است و پایایی آن با روش ضریب توافق بین دو کدگذار و آلفا کرونباخ ۰/۹۴ پایایی آن با آلفای کرونباخ بدست آمد نتایج پژوهش نشان داد مولفه‌های: نگرش کارآفرینانه، روحیه کارآفرینی (ویژگی‌های روانشناختی هنرجویان)، مشاوره تحصیلی و شغلی، سبک رهبری و مدیریت هنرستان‌ها، ارتباط با صنعت و تجارت، محتوای آموزش کارآفرینی، مربیان، فضا و تجهیزات آموزشی، و در نهایت روش‌های آموزش کارآفرینی؛ به عنوان مولفه‌ها و شاخص‌های نظام آموزشی مبتنی بر توسعه نگرش کارآفرینانه هنرآموزان هنرستان‌های شهر تهران مورد تأیید قرار گرفت و آزمون‌های برازش الگو، نشان از اعتبار الگو داشت.

واژگان کلیدی: نظام آموزشی، نگرش کارآفرینانه، توسعه نگرش کارآفرینانه

^۱ - دانشجوی دکتری مدیریت آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد دماوند

^۲ - استادیار، گروه مدیریت آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد دماوند (نویسنده مسئول)

adkasmaie@gmail.com

^۳ - استادیار، گروه مدیریت آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد دماوند

Identifying dimensions and components of the educational system based on the development of the entrepreneurial attitude of students in conservatories in Tehran: A qualitative research

The purpose of this research was to design an educational system model based on the development of entrepreneurial attitude of art students in conservatories in Tehran and raised the question, what factors are effective in designing an educational system model based on the development of entrepreneurial attitude? Therefore, the method of this research is practical in terms of its purpose and An exploratory method has been carried out in this research, the method of data collection is a mixed method (qualitative-quantitative) and the data collection tool is interviews with experts by conducting semi-structured interviews and questionnaires. The statistical population (in the qualitative section) includes ۲۴ expert professors and specialists. This was the field. (in the quantitative part) the statistical population of the research includes all managers, assistants and teachers of conservatories in Tehran which was ۱۴۸۰ people. The statistical sample was also selected according to Cochran's formula, based on which ۳۰۵ people were selected as a sample. In this research, the analysis of the collected data was done in two descriptive and inferential methods through SPSS Smart PLS software. The results of the research showed the components: entrepreneurial education, entrepreneurial spirit (psychological characteristics of students), academic and career counseling, style Leadership and management of conservatories, communication with industry and business, content of entrepreneurship education, development of entrepreneurship skills in learners, educational space and equipment, and finally entrepreneurship education methods.

Keyword: Educational system؛ entrepreneurial attitude؛ development of entrepreneurial attitude

مقدمه

مشکلات متعدد در فضای کسب و کار ایران در سالهای اخیر، اقتصاد ما را با چالشهای جدیدی روبه‌رو ساخته است که گذر از آنها نیازمند به کار گرفتن رویکردها و روش‌های خلاقانه است در این میان نقش کارآفرینی و وجود افراد کارآفرین میتواند تعیین کننده باشد به همین دلیل اقتصاددانان کارآفرینی را موتور رشد اقتصادی تعبیر کرده اند (علیزاده ثانی و شاهی، ۱۳۹۴). مطالعات اولیه‌ی کارآفرینی در سطح سازمان توسط میلر و فریزن^۱ (۱۹۸۲) و میلر^۲ (۱۹۸۳) منجر به توسعه سازه گرایش کارآفرینانه شد. میلر عنوان کرد: "یک سازمان کارآفرین، سازمانی است که در فعالیتهای نوآورانه درگیر شده، برخی اقدامات مخاطره آمیز را به عهده گرفته و اولین سازمانی است که با نوآوری‌های پیشگام خود را مطرح نموده و رقبا را تحت فشار قرار می‌دهد" (بیرلی^۳، ۲۰۱۶). کوین و اسلوین (۱۹۹۱) از اصطلاح "حالت کارآفرینانه"^۴ و نامن و اسلوین^۵ (۱۹۹۳) از "سبک کارآفرینانه"^۶ برای توصیف گرایشات کارآفرینانه از جمله رفتارهای خطرپذیری، نوآوری و پیشگامی استفاده کرده‌اند. صرف‌نظر از اصطلاحاتی که برای توصیف گرایش کارآفرینانه استفاده شده است، این سازه از نظر مفهومی چند بُعدی بوده و نشان‌دهنده‌ی تمایل سازمان برای حفظ مزیت رقابتی و رقابت تهاجمی از طریق خطرپذیری و نوآوری در مقابل سایر رقبا است و صرف‌نظر از اندازه و نوع سازمان، قابلیت کاربرد در هر سازمان را دارد (آمیت^۷ و همکاران، ۲۰۱۷).

آموزش مهمترین نقش را در توسعه کارآفرینی دارد بنابراین باید مؤسسات آموزشی اعم از مدارس، مراکزآموزش حرفه ای، دانشکده ها و دانشگاه ها آموزش های لازم را جهت توسعه کارآفرینی و فرهنگ سازی در دستور کار خود قرار دهند در آموزش ها باید به ابداع و خلاقیت بها داده شود نه محفوظات. نقش کارآفرین در توسعه اقتصادی، صنعتی و ایجاد اشتغال در جامعه باید به صورت یک باور همگانی درآید (سبزیانپور نادری و همکاران، ۱۳۹۴)

با توجه به منافی که کارآفرینی میتواند داشته باشد باید در فکر ایجاد و تقویت نگرش کارآفرینی در دانش آموزان باشیم و اینکه نگرش کارآفرینی صفت ذاتی افراد نیست بلکه از طریق راهکارهای مختلف میتوان نگرش کارآفرینی را شکل داد و تقویت کرد. بر اساس اهمیت کارآفرینی و ایجاد زمینه

^۱ Miller & Friesen

^۲ Miller

^۳ Birley

^۴ Entrepreneurial Posture

^۵ Naman & Slevin

^۶ Entrepreneurial Style

^۷ Amit

۱۱۲ □ فصلنامه علمی - پژوهشی تحقیقات مدیریت آموزشی - سال سیزدهم، شماره چهارم، تابستان ۱۴۰۱

کافی برای بروز استعداد افراد در این زمینه تمام تلاش افراد درگیر در این جریان این است که علاوه بر اهمیت کارآفرینی از افراد، کارآفرینانی بسازند که توانایی ایفای نقش اقتصادی خود را در جامعه داشته باشند (سبزیانپور نادری و همکاران، ۱۳۹۴).

بیکاری و اشتغال نامناسب جوانان به ویژه دانش‌آموختگان آموزش و پرورش از یکسو و تغییرات سریع محیطی در ابعاد ملی و بین‌المللی از سوی دیگر، شرایط جدیدی را برای آموزش و پرورش ایجاد کرده است که برآیند این شرایط، ضرورت توسعه توانمندی‌های کارآفرینی در کشور به منظور ایجاد کسب و کارهای جدید، استفاده از ظرفیت‌های بدون استفاده، توسعه ظرفیت‌های موجود و حل مشکلات اجتماعی بوده و در پاسخ به این چالش‌ها، ماموریت جدید آموزش و پرورش و به دنبال آن دانشگاه‌ها، ایجاد توانمندی‌های کارآفرینی در دانش‌آموختگان است. بنابراین، توجه به مقوله آموزش کارآفرینی در نظام آموزشی از اهمیت به‌سزایی برخوردار می‌باشد (قاسمی و همکاران، ۱۳۹۶)

دانش‌آموختگان برای اینکه در آینده بتوانند در حوزه فعالیت‌های مربوط به خود به کارآفرینی مبادرت ورزند و کسب و کار خلاقانه را ایجاد و اداره کنند، نیازمند افزایش آگاهی‌ها و مهارت‌های خود در چندین حوزه کاربردی هستند. این در حالی است که معلم‌ها، استادان و دانشگاه‌ها در زمینه فراهم آوردن مهارت‌های لازم به دانش‌آموزان و دانشجویان در زمینه کارآفرینی ضعف‌هایی دارند که سبب محدود شدن گرایش به کارآفرینی شده‌اند (طباطبایی و همکاران، ۱۳۹۹).

انتقال علم و دانش به دانش‌آموزان و بارورکردن استعدادهای ذهنی آنان و مهمتر از آن کمک به جامعه‌پذیری آنها از وظایف غیرقابل انکار آموزش و پرورش است. در پرورش روحیه کارآفرینی آنچه که باید در حین آموزش به آن توجه شود استقلال، اعتماد به نفس، ریسک‌پذیری و خلاقیت می‌باشد (یعقوبی نجف‌آبادی، ۱۳۸۹). در عصر حاضر که نیازها و شرایط بازار کار همیشه در حال تغییر و دگرگونی است مراکز آموزشی باید درباره ارتقای کارآفرینی بیندیشند، بنابراین آموزش، امروزه بیش از هر چیز نیازمند بازنگری در رویکردهای سنتی و غلط نسبت به تربیت نیروهای انسانی است (مقصودی، ۱۳۹۴).

مسلماً اگر در آموزش یک نسل رویکردی کارآفرینانه دنبال شود تأثیر قابل توجهی در باور کردن آن نسل و آیندگان جامعه خواهد داشت (شکیبائیان، ۱۳۹۰). علیرغم اهمیت آموزش کارآفرینی برای همه مقاطع تحصیلی بار اصلی آموزش کارآفرینی بر دوش دانشگاهها قرار داشته و آنچنانکه باید در سایر مراکز آموزشی به مسئله آموزش کارآفرینی پرداخته نمی‌شود لذا تغییر مکان آموزش کارآفرینی از دانشگاه به مدارس حائز اهمیت است (نادری و همکاران، ۱۳۹۴).

نقشی که امروزه کارآفرینی در دنیا بازی می‌کند نقش قدرتمندترین عامل در اقتصاد است. به گونه‌ای که اقتصادهای توسعه یافته آن را به عنوان عامل تجدید حیات اجتماعی، اقتصادی و راهکاری

شناسایی مولفه و شاخص‌های نظام آموزشی مبتنی بر توسعه نگرش کارآفرینانه هنرآموزان در هنرستان‌های شهر ...۱۱۳ □
برای مقابله با مشکلات مرتبط با بیکاری، تسهیل کننده پیشرفت‌های فناورانه و عامل نوآوری در محصولات یا صنعت خود می‌داند (عسگری قدس و صالحی ۱۳۹۱). آموزش و پرورش باید دانش آموزان را هدفمند، واقع‌بین و حلال مشکلات بار بیاورد. آموزش و پرورش رسالت مهمتر دارد و آن پرورش افراد شجاع، متعهد و پرافتخار است. برای تحقق چنین جامعه‌ای باید سیاست‌های حمایتی از کارآفرینان توسط دولت، مجلس و سایر نهادهای مردمی ایجاد شود. باید ابتدا سیستمها و فضاهای مورد نیاز برای شناسایی پرورش فعالیت کارآفرینان شناسایی شود و متناسب با نیاز این فعالیتها، سیاستها و اقدامات حمایتی طرح‌ریزی گردد (یعقوبی نجف آبادی، ۱۳۹۰).

مدرسه با مجموعه عوامل، ساختار، مواد درسی و برنامه‌ریزی آموزشی نهادی است که دانش‌آموزان بیش از یک سوم عمر و توان خود را از ۷ تا ۱۸ سالگی آنجا می‌گذرانند؛ بنابراین نقش بسیار ارزنده و اثربخشی را در جهت‌دهی به مسیر تحصیلی - شغلی آنان ایفا می‌کند. در این راستا مهمترین ویژگی مدرسه، محتوای آموزشی، ترویج کارآفرینی، تناسب محتوای آموزشی با توانایی‌ها و علاقه دانش‌آموزان، ایجاد تفکر و مهارت کار تیمی، ایجاد انگیزه و علاقه برای انجام کار تحقیق و پژوهش و استفاده از روش‌های نوین تدریس به جای روش‌های سنتی است (نادری وهمکاران، ۱۳۹۴). امروزه بر اساس دیدگاه‌های اندیشمندان توسعه، در خصوص نقش و ضرورت آموزش‌های مهارتی در فرآیند توسعه اقتصادی اتفاق نظر وجود دارد و اهمیت آموزش‌های هدفمند به طور کلی آموزش‌های فنی حرفه‌ای و تاثیر آن بر نگرش‌های کارآفرینانه بر کسی پوشیده نیست. تجارب فراوانی از کشورهای توسعه یافته قابل حصول است که نشان می‌دهد این کشورها بخش عظیمی از دستاورد‌های توسعه اقتصادی خود را مدیون توسعه نگرش کارآفرینانه به ویژه از طریق ارتقا آموزش‌های فنی حرفه‌ای بوده‌اند (یعقوبی نجف آبادی، ۱۳۹۰).

روند رشد کارآفرینی و اثرگذاری آموزش‌های کارآفرینی و به دنبال آن توسعه آموزش‌های تخصصی کارآفرینی نشان می‌دهد که آموزش کارآفرینی نه تنها باعث رشد کمی کارآفرینان شده است، بلکه تحول در نسل‌های کارآفرینی و ارتقای سطح مهارت کارآفرینی را نیز در پی داشته است (هنری و همکاران، ۲۰۰۵). اما علی‌رغم، سابقه زیاد کشور در حوزه آموزش و رشد چشمگیر آموزش در ابعاد مختلف به ویژه از نظر کمی، اما اغلب بدون هیچ برنامه و تمهیداتی برای تزریق اندیشه کارآفرینی بوده است و متعاقباً شاهد فراغت هزاران دانش‌آموز بوده که کمترین نشانه نوآوری در آنان نیست و همواره پی‌جوی کار و اشتغال هستند (باقرصاد وهمکاران، ۱۳۹۶).

امروزه توجه به **کارآفرینی** مبدل به یک امر ضروری برای جوامع مختلف گردیده است، زیرا این امر نه تنها امکان دستیابی فرد به منابع مالی حاصل از ایده را مهیا می‌کند، بلکه با حل مشکلات به

۱۱۴ □ فصلنامه علمی - پژوهشی تحقیقات مدیریت آموزشی - سال سیزدهم، شماره چهارم، تابستان ۱۴۰۱

شیوه ای نوین، موجبات پیشرفت و توسعه یک کشور را زمینه سازی میکند. با توجه به اهمیت کارآفرینی، کشورهای در حال توسعه از جمله ایران در پی ایجاد، گسترش و کارآفرینی آموزش در مدارس جهت شناسایی و هدفمند سازی افراد کارآفرین از کودکی و نوجوانی می باشند آموزش کارآفرینی در مدارس از نظر اجتماعی و اقتصادی به نفع تمام دانش آموزان است. زیرا به کودکان و نوجوانان می آموزد که آزادانه بیندیشند و مهارت ها و استعداد های نهفته ی خود را بهروراندند. (باقرصاد وهمکاران، ۱۳۹۶).

تحقیقات انجام شده نشان می دهد که فرایندها و برنامه های آموزشی خاص می تواند با تغییر بینش و نگرش افراد و تجهیز آنها به دانش و نگرش های خاص یک کارآفرین بالقوه را به کارآفرین بالفعل تبدیل کند (کیا و احمدزاده ۲۰۰۷، به نقل از محسنی، موسوی و جمالی، ۱۳۹۲). متغیر نگرش در خصوص رفتار، یک متغیر فردی و شخصی است که طی آن رفتار از دیدگاه خود فرد ارزیابی می شود. بکارگیری نگرش در تحقیقات کارآفرینی بدین صورت است که از نظر شخص کارآفرین تا چه اندازه ایجاد کسب و کار جدید جذاب به نظر می آید (کروگر و کارسروود^۱، ۲۰۰۰، به نقل از محسنی، موسوی و جمالی، ۱۳۹۲).

مفهوم و تعریف کارآفرینی با توجه ماهیت و ساختار نظام های آموزشی مورد توجه قرار می گیرد. با این نگرش می توان کارآفرینی در آموزش و پرورش را چنین تعریف کرد: «کارآفرینی در آموزش و پرورش فرایند منظم و مستمری است که از یک سو به شناسایی و بهره برداری مؤثر از کلیه منابع درونی و بیرونی نظام آموزشی منجر می شود و از سوی دیگر موجب ایجاد فرصت های جدید یاددهی یادگیری می گردد». این فرایند با تکیه بر دو محور آموزش فراگیر کارآفرین و فراهم آوردن زمینه های بروز و ظهور آن محقق می شود. از آن جایی که صفات کارآفرینی اکتسابی بوده نه ارثی و ژنتیکی، باید آموزش و پرورش با برنامه ریزی و سازماندهی، زمینه های رشد خصوصیات روحی دانش آموزان را در جهت ایجاد روحیه کارآفرینی فراهم کند و این ویژگی ها را در آنان بهروراند (یعقوبی نجف آبادی، ۱۳۸۹). برای ارتقای کارآفرینی می توان، ابزار آموزشی با موضوع کارآفرینی را در میان دانش آموزان ترویج داد. کتاب ها، جزوات، راهنماها و مآخذ چگونگی شروع و مدیریت مؤسسات می توانند در مدارس و کتابخانه ها توزیع شوند. بدین ترتیب دانش آموزان آگاه تر شده و در زمان شروع کار خود آمادگی بیشتری خواهند داشت (شاه حسینی، ۱۳۹۰: ۱۵۶).

شناسایی مولفه و شاخص‌های نظام آموزشی مبتنی بر توسعه نگرش کارآفرینانه هنرآموزان در هنرستان‌های شهر... ۱۱۵ □

روش شناسی

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر شیوه اجرا کیفی بود. جامعه آماری پژوهش شامل خبرگان، کارآفرینان برتر کشور در حوزه نظام آموزشی ایران، دارای زمینه علمی مرتبط با کارآفرینی آموزشی بودند که مشخصات فنی این افراد به شرح سابقه کاری بیشتر از ۲۰ سال و تحصیلات کارشناسی ارشد و بالاتر می‌باشد. طبق اصل اشباع نظری تعداد ۲۲ نفر با روش‌های نمونه‌گیری هدفمند به‌عنوان نمونه انتخاب شدند و از افراد نمونه خواسته شد در صورت شناختن خبرگانی دیگر آنها را معرفی نمایند.

برای انجام این مطالعه ابتدا مولفه و شاخص‌های نظام آموزشی مبتنی بر توسعه نگرش کارآفرینانه هنرستان‌ها مطالعه و بر اساس آنها و با کمک اساتید سوال‌هایی جهت مصاحبه با خبرگان طراحی شد. سپس، اقدام به شناسایی نمونه‌ها و بررسی ملاک‌های ورود به مطالعه آنها شد و بعد از بررسی و تایید داشتن ملاک‌های ورود به مطالعه از آنان خواسته شد تا سایر خبرگان را معرفی نمایند. این خبرگان نیز از نظر ملاک‌های ورود به مطالعه بررسی شدند. با همه نمونه‌ها درباره اهمیت و ضرورت پژوهش بحث شد و از آنها درخواست شد که جهت شرکت در پژوهش و ضبط مصاحبه‌ها موافقت نمایند، هر چند که پژوهشگر نیز متعهد شد که ملاحظات اخلاقی مربوط به پژوهش را رعایت نماید. در نهایت، پس از موافقت آنها جهت شرکت در پژوهش، درباره مکان و زمان مصاحبه هماهنگی لازم به عمل آمد مصاحبه‌ها به‌صورت انفرادی انجام شدند.

در این پژوهش از یک ابزار استفاده شد که آن ابزار مصاحبه نیمه‌ساختاریافته بود. مصاحبه‌ها به‌صورت انفرادی با هر یک از ۲۲ نفر (با ۱۲ سوال) نمونه پژوهش حاضر انجام و در حین مصاحبه علاوه بر یادداشت مطالب و نکات مهم و کلیدی، مصاحبه‌ها ضبط شد تا در فرصتی مناسب مجدد مورد بررسی قرار گیرند. مدت مصاحبه با هر یک از خبرگان در حد ۳۰ تا ۴۵ دقیقه بود. لازم به ذکر است که به منظور بررسی روایی ابزار پژوهش از روایی صوری و روایی محتوایی با استفاده از شاخص نسبت روایی محتوایی^۱ استفاده شده است و پایایی آنها با روش ضریب توافق بین دو کدگذار و آلفاکرونباخ ۰/۹۴ بدست آمد. داده‌ها پس از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با ۲۲ نفر از خبرگان پژوهش حاضر با روش‌های کدگذاری باز، محوری و انتخابی تحلیل شدند.

جهت تهیه سوال‌های مصاحبه‌های تخصصی، با همراهی استاد راهنما و مشاور و نیز در باهمراهی نخبگان و صاحب نظران، بطور کلی مراحل زیر طی شد:

مرحله (۱): پیاده سازی متن

^۱ Content Validity Ratio (CVR)

- مرحله (۲): تعریف واحد تحلیل
- مرحله (۳): تکوین مقوله‌ها و یک طرح رمزگذاری
- مرحله (۴): طرح رمزگردانی آزمایشی
- مرحله (۵): رمزگذاری همه متن
- مرحله (۶): ارزیابی کردن انسجام کدگذاری
- مرحله (۷): استخراج نتایج از داده‌های رمزی
- مرحله (۸): گزارش روش و یافته‌ها (استخراج ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌ها)
- مرحله (۹): تهیه و نهایی شدن پرسشنامه خبرگان و صاحب‌نظران
- سپس این پرسشنامه در اختیار خبرگان و صاحب‌نظران قرار گرفت و نتایج آن در تحلیل کیفی آمده است.

سوال‌های تخصصی مصاحبه کیفی

- به منظور استخراج و شناسایی ابعاد و مولفه‌های نظام آموزشی مبتنی بر توسعه نگرش کارآفرینانه هنرآموزان هنرستان‌های شهر تهران از دیدگاه خبرگان و صاحب‌نظران، سوالاتی به شرح ذیل در مصاحبه از متخصصان و خبرگان، پرسیده شد (شامل ۱۲ سوال) که چندمورد به شرح زیر میباشد:
- ۱) از نظر شما الگوی نظام آموزشی مبتنی بر توسعه نگرش کارآفرینانه از چه مولفه‌ها و شاخص‌هایی تشکیل می‌گردد؟
 - ۲) یک هنرستان چه قابلیت‌هایی جهت دستیابی به نظام آموزشی مبتنی بر نگرش کارآفرینانه برای هنرآموزان لازم دارد؟
 - ۳) رویکرد آموزشی مبتنی بر فعالیتهای کارآفرینانه که هنرستان شما را از سایر هنرستان‌ها متمایز می‌سازد کدام است؟
 - ۴) چه قابلیت‌هایی جهت دستیابی به الگوی آموزشی مبتنی بر نگرش کارآفرینانه برای هنرآموزان به شما کمک کرده است؟ آیا این قابلیت‌ها متناسب با مراحل رشد و توسعه نگرش کارآفرینی متفاوت بوده است یا یکسان است؟
 - ۵) از نظر شما چه مهارت‌ها و قابلیت‌های دیگری جهت دستیابی به جایگاه مطلوب نیاز است و کمبود آن را احساس می‌کنید؟ آیا جهت ایجاد و توسعه این قابلیت‌ها و مهارت‌ها اقدامی انجام داده‌اید؟ چه فرایندهای حمایتی را شکل داده‌اید؟ اگر جواب آری است چگونه این کمبودها (در مهارت‌ها و قابلیت‌ها) را کشف کرده‌اید؟

شناسایی مولفه و شاخص‌های نظام آموزشی مبتنی بر توسعه نگرش کارآفرینانه هنرآموزان در هنرستان‌های شهر ...۱۱۷ □

یافته‌ها

یافته‌های پژوهش حاضر که برگرفته از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با ۲۲ نفر از خبرگان جهت شناسایی مولفه و شاخص‌های نظام آموزشی مبتنی بر توسعه نگرش کارآفرینانه بود نشان داد که در نهایت ۶۰ شاخص در ۹ مولفه که در جدول زیر به تفکیک ابعاد و شاخص‌ها نشان داده شده است.

جدول ۱ مولفه و شاخص‌های الگوی نظام آموزشی مبتنی بر توسعه نگرش کارآفرینانه هنرآموزان

هنرستان‌های شهر تهران

ابعاد	مولفه‌ها	شاخص‌ها
مولفه نگرش کارآفرینانه		(۱) ارتقاء روحیه نگرش کارآفرینانه با گنجانیدن مبانی مربوطه در طی دوره متوسطه فنی.
		(۲) بهره‌گیری از نگرش کارآفرینان موفق جهت انتقال دانش ضمنی به هنرآموزان.
		(۳) برگزاری اردوهای علمی - تخصصی با محوریت بازدید از کسب و کارهای موفق محلی و مراکز کارآفرینی.
		(۴) انجام پروژه‌های عملی توسط هنرجویان پیرامون ایجاد کسب و کارهای جدید در حین تحصیل.
		(۵) استفاده هنرآموزان از روش‌های نوین تدریس خلاقانه و چندگانه به جای روش‌های سنتی
		(۶) لحاظ نمودن رویکرد نگرش کارآفرینانه در ارزشیابی دروس.
		(۷) تربیت کارآفرینان متخصص هر رشته با استفاده از تدریس دروس تخصصی مربوط به آن رشته.
		(۸) آموزش فرایند نگرش کارآفرینی، ترغیب، تشویق، ایجاد انگیزه در هنرآموزان به عنوان اهداف این آموزش.
		(۹) تدوین برنامه آموزش نگرش کارآفرینانه با هدف مشخص، تشویق هنرآموزان به ایده‌پردازی و همکاری در تأسیس یا اقدام برای تأسیس بنگاه کارآفرینی.
		(۱۰) جهت‌گیری مبانی نگرش کارآفرینی به سمت و سوی محصولات و خدماتی که در کشور دارای مزیت نسبی است.
		(۱۱) تربیت مربی بانگرش کارآفرین در هنرستان‌ها.
		(۱۲) هنرآموزان شیوه‌های مدیریت امور مالی (انواع منابع مالی، تامین مالی و سرمایه‌گذاری مخاطره‌پذیر) را فرا گیرند.
		(۱۳) آشنایی هنرآموزان به منابع و مراجع علمی متنوع و ارتباط و تبادل نظر با شبکه‌ها و مجامع کارآفرینی.
		(۱۴) داشتن تجربه نگرش کارآفرینی موفق هنرآموزان
مولفه روحیه کارآفرینی (ویژگی‌های)		(۱۵) ایجاد علاقه و رغبت در هنرآموزان جهت تحقیق و مطالعه توسط هنرآموزان.
		(۱۶) برخورداری هنرآموزان از ویژگی نیاز به موفقیت به عنوان پتانسیل کارآفرینی.
		(۱۷) برخورداری هنرآموزان از ویژگی خلاقیت و نوآوری به عنوان پتانسیل کارآفرینی.

۱۱۸ فصلنامه علمی - پژوهشی تحقیقات مدیریت آموزشی - سال سیزدهم، شماره چهارم، تابستان ۱۴۰۱

روانشناختی هنرجویان	۱۸) برخورداری هنرآموزان از ویژگی اعتماد به نفس بالا به عنوان پتانسیل کارآفرینی.
	۱۹) برخورداری هنرآموزان از ویژگی ریسک‌پذیری و تحمل شکست بالا به عنوان پتانسیل کارآفرینی.
	۲۰) برخورداری هنرآموزان از ویژگی خوداتکایی و کنترل درونی به عنوان پتانسیل کارآفرینی.
	۲۱) برخورداری هنرآموزان از ویژگی فرصت‌گرایی به عنوان پتانسیل کارآفرینی.
	۲۲) برخورداری هنرآموزان از ویژگی تحمل ابهام به عنوان پتانسیل کارآفرینی.
	۲۳) برخورداری هنرآموزان از ویژگی استقلال‌طلبی به عنوان پتانسیل کارآفرینی.
مؤلفه مشاوره تحصیلی و شغلی	۲۴) راه‌اندازی تعاونی‌ها، فروشگاه‌ها و کسب و کارهای کوچک در محل تحصیل توسط هنرآموزان
	۲۵) وجود مشاور تحصیلی و شغلی مجرب.
	۲۶) برگزاری جلسات مشاوره تحصیلی و شغلی برای هنرآموزان.
	۲۷) برنامه‌ریزی مشاور جهت دعوت از کارآفرینان موفق برای سخنرانی در جلسات مشاوره شغلی.
	۲۸) برنامه‌ریزی مشاور جهت شناسایی علاقه و استعداد کارآفرینی هنرآموزان و برنامه‌ریزی برای هدایت آنان به سمت و سوی کارآفرینی.
	۲۹) برنامه‌ریزی مشاور جهت برگزاری همایش‌های محلی در خصوص کارآفرینی.
مؤلفه سبک رهبری و مدیریت هنرستان‌ها	۳۰) سبک رهبری تحولی در هنرستان توسط مدیر.
	۳۱) مشارکت هنرآموزان و هنرجویان در تصمیم‌گیری‌ها.
	۳۲) تخصص، علاقه و درگیری مدیر در فرایند کارآفرینی.
	۳۳) ترویج روحیه و فرهنگ کارآفرینی در هنرستان.
	۳۴) تشکیل کمیته کارآفرینی در هنرستان.
	۳۵) ترویج سبک رهبری معنوی در هنرستان.
	۳۶) ترویج سبک رهبری خدمت‌گزار در هنرستان.
مؤلفه ارتباط با صنعت و تجارت	۳۷) ارتباط هنرستان با صنعت و شناسایی صنایع متناسب با شرایط محیطی و دعوت از صاحبان این صنایع برای سخنرانی در جلسات هنرآموزان و معرفی کسب و کار و کارآفرینی.
	۳۸) اشتراک مجالت و روزنامه‌های اقتصادی و راه‌اندازی نشریه کارآفرینی برای معرفی کسب و کار و کارآفرینی.
	۳۹) جلب حمایت مادی و معنوی صاحبان صنایع و مجامع کارآفرینی برای هنرآموزان کارآفرین.
	۴۰) برگزاری برخی کلاس‌های مهارتی رشته‌های فنی در محل‌های کسب و کار و کارآفرینی مرتبط.
	۴۱) ایجاد انعطاف در زمان آموزش و یادگیری با استفاده از آموزش‌های فناورانه منعطف و غیر برخط.
	۴۲) برنامه‌ریزی برای اختصاص زمان بیشتر به فعالیتهای عملی کسب و کار و کارآفرینی.
	۴۳) انطباق محتوای درسی با پیشرفت علمی و تکنولوژی (به‌روز و کاربردی)
مؤلفه محتوای	

شناسایی مولفه و شاخص‌های نظام آموزشی مبتنی بر توسعه نگرش کارآفرینانه هنرآموزان در هنرستان‌های شهر ...۱۱۹ □

آموزش کارآفرینی	بودن).
	متناسب بودن محتوای درسی با شغل و نیازهای بازار کار از جمله مدیریت و بازاریابی. (۴۴)
	انعطاف پذیری محتوای درسی و مبتنی بر تحولات فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی. (۴۵)
	محتوای درسی نیاز به موفقیت و کنترل درونی در هنرآموز را تقویت کند. (۴۶)
	وجود مباحث و موضوعات جدید مرتبط با خلاقیت، کارآفرینی و کسب و کار در برنامه درسی. (۴۷)
	لحاظ نمودن رویکرد کارآفرینانه در دروس و منابع درسی. (۴۸)
	مربیان باید ارتباط خوبی با هنرآموزان داشته باشند (۴۹)
	مربیان باید خلاقیت و نوآوری را در هنرآموزان پرورش دهند (۵۰)
مولفه مربیان	مربیان با مهارت‌های تحلیل محیط برای تشخیص فرصت‌های کارآفرینی آشنا شوند. (۵۱)
	مربیان با مهارت‌های تحلیل محیط برای تشخیص فرصت‌های کارآفرینی آشنا شوند (۵۲)
	به هنرآموزان خودکارآمدی در تصمیم‌گیری شغلی آموزش داده شود. (۵۳)
	برخورداری مربیان از ویژگی نگرش مثبت نسبت به یادگیری و کارآفرینی به عنوان پتانسیل کارآفرینی. (۵۴)
مولفه فضا و تجهیزات آموزشی	وجود فضای استاندارد کارگاهی در هنرستان برای ارائه آموزش‌ها به صورت عملی. (۵۵)
	تجهیزات آموزشی کافی، به روز، مطابق با استانداردهای جهانی و متناسب با هر رشته فنی. (۵۶)
	بهره‌مندی از تکنولوژی اطلاعات. (۵۷)
مولفه روش‌های آموزش کارآفرینی	شرکت دادن هنرآموزان در مباحث درسی و استفاده از نظرات آن‌ها (بحث و گفتگو) (۵۸)
	نمایش فیلم و اسلاید و برگزاری کارگاه‌های آموزشی در هنرستان و در مراکز کارآفرینی. (۵۹)
	هدایت هنرآموزان به یادگیری تعاملی و دو سویه با تمرکز بر جنبه‌های علمی و کاربردی موضوعات و مفاهیم (۶۰)

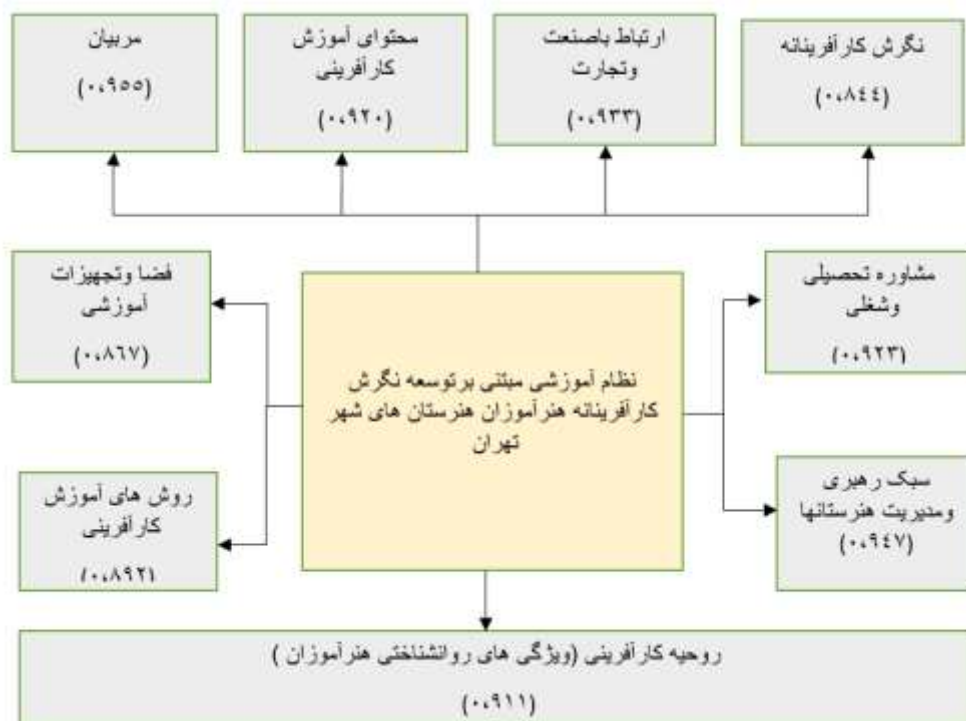
همانطور که در جدول فوق نشان داده شده است، از بین ۹ مولفه هیچ یک از آن‌ها بارعاملی کمتر از ۰.۳ نداشتند لذا از روند تحلیل عاملی حذف نمی‌گردند و در روند تحلیل باقی می‌مانند.

مولفه و شاخص‌های نهایی تحقیق

با توجه به نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌های تحقیق در دو بخش کیفی و کمی، مولفه و شاخص‌های آموزشی مبتنی بر توسعه نگرش کارآفرینانه هنرستانهای شهرتهران در شکل (۵-۴) نمایش داده شده است. در این الگو و ۹ مولفه شامل: نگرش کارآفرینانه، روحیه کارآفرینی (ویژگی‌های روانشناختی هنرجویان)، مشاوره تحصیلی و شغلی، سبک رهبری و مدیریت هنرستان‌ها، ارتباط با

۱۲۰ فصلنامه علمی - پژوهشی تحقیقات مدیریت آموزشی - سال سیزدهم، شماره چهارم، تابستان ۱۴۰۱

صنعت و تجارت، محتوای آموزش کارآفرینی ومولفه مربیان و فضا و تجهیزات آموزشی و در نهایت روش‌های آموزش کارآفرینی؛ به عنوان مولفه‌ها و شاخص‌های نظام آموزشی مبتنی بر توسعه نگرش کارآفرینانه هنرآموزان هنرستان‌های شهر تهران مورد تأیید قرار گرفت

شکل ۱- الگوی نظام آموزشی مبتنی بر توسعه نگرش کارآفرینانه هنرآموزان هنرستانهای شهر تهران

نتیجه گیری

امروزه آنچه که کشورهای را از نظر پیشرفت و ترقی از هم متمایز می سازد، دارا بودن سرمایه های انسانی است. بر اساس نظریه سرمایه انسانی، آموزش و تربیت نیروی انسانی مولد، موجب رشد بلندمدت اقتصاد و جامعه می گردد، یکی از سرمایه های انسانی، هنرآموزان هنرستان های فنی و حرفه ای می باشند. بیکاری هنرآموزان در کشور ما مساله ای است که برای حل آن باید برنامه ریزی ها و تصمیم گیری های اساسی صورت گیرد (جرج ۲۰۱۰). همانگونه که در بیان مسئله نیز بیان شد، امروزه نقش کارآفرینی در ایجاد استقلال مولد سبب شده بسیاری از نظام های آموزشی با هدف تربیت افراد متکی به نفس و آگاه از فرصت ها و افراد تمایل به راه اندازی کسب و کار مستقل، آموزش کارآفرینی را در برنامه های درسی خود در سطوح دانشگاه و دبیرستان و دوره راهنمایی وارد کنند. (گارتتر و سپر، ۱۹۹۴). رابینسون معتقد است آموزش های کارآفرینی می توانند نگرش در جهت کارآفرینی را تغییر

شناسایی مولفه و شاخص‌های نظام آموزشی مبتنی بر توسعه نگرش کارآفرینانه هنرآموزان در هنرستان‌های شهر ...۱۳۱۰ □
دهند. (مرادی، ۱۳۸۲؛ ۲۶). امروز مشکل مهم و غیرقابل انکاری که در کشور می‌بینیم بیکاری جوانان است و اینکه جوانان با به پایان رسیدن تحصیلات دانشگاهی انتظار دارند که جذب سازمانی شوند و در این سازمان مشغول به کار شوند که با افزایش جمعیت چنین انتظاری برآورده نمی‌شود. (مرادی، ۱۳۸۲، ۲۹).

این پژوهش با عنوان «شناسایی مولفه و شاخص‌های نظام آموزشی مبتنی بر توسعه نگرش کارآفرینانه هنرآموزان هنرستان‌های شهر تهران» انجام شده است. جامعه آماری پژوهش عبارت است از خبرگان، اساتید و کارآفرینان برتر در حوزه آموزشی ایران که تعداد ۲۲ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند. اطلاعات مورد نیاز تحقیق از طریق مصاحبه نیمه ساختار یافته گردآوری شد. که ۹ مولفه و ۶۰ شاخص برای پژوهش شناسایی ابعاد و مولفه‌های نظام آموزشی مبتنی بر توسعه نگرش کارآفرینانه هنرآموزان هنرستان‌های شهر تهران شناسایی شد که مولفه‌ها شامل (۹ مولفه) نگرش کارآفرینانه، روحیه کارآفرینی (ویژگی‌های روانشناختی هنرجویان)، مشاوره تحصیلی و شغلی، سبک رهبری و مدیریت هنرستان‌ها، ارتباط با صنعت و تجارت، محتوای آموزش کارآفرینی، مربیان، فضا و تجهیزات آموزشی، و در نهایت روش‌های آموزش کارآفرینی لذا این تحقیق به منظور شناسایی مولفه و شاخص‌های نظام آموزشی مبتنی بر توسعه نگرش کارآفرینانه برای استفاده در نظام آموزشی تلاش دارد تا با توسعه نگرش و خلاقیت دانش‌آموزان را به عنوان سرمایه واقعی جامعه تقویت نماید.

در ادامه می‌توان گفت نتایج مطالعات محقق با پژوهش‌های: چن وی یانگ (۲۰۱۹)، فنگ و ریچارد (۲۰۱۸)، دومیتروویچ و همکاران (۲۰۱۷)، رستون (۲۰۱۵)، حسن زاده، میرسپاسی، فقیهی، نجف بیگی، (دو مقاله در سال‌های ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹)، پورسعید، (۱۳۹۶)، کشته گر، تشکریان جهرمی، شهبازی، (۱۳۹۵)، حقیقی، ابراهیمی، قاسمی بنابری، (۱۳۹۳)، هاشمی (۱۳۹۱)؛ همراستا می‌باشد. همچنین در مقایسه با نتایج مطالعات: میلی تلو و همکاران (۲۰۱۳)، گالوزی (۲۰۱۱)، بیزل (۲۰۱۱)، سیبر و همکاران (۲۰۱۰)، حاج کریمی، رضائیان، هادیزاده، بنیادی نائینی، (۱۳۹۰)؛ رضایت (۱۳۹۰)، رضایی اقدم (۱۳۸۹)، زاهدی و شیخ (۱۳۸۹)، درگاهی و همکاران (۱۳۸۹)، قربانی اورنجی (۱۳۸۹)، اسدی فرد (۱۳۸۷)، قرایی پور (۱۳۸۲)؛ نه تنها همراستا می‌باشد، بلکه محقق بسیار گسترده تر و جامع تر عمل کرده است.

منابع و مأخذ

- آراستی، زهرا، بنادکی، سعیده و ایمانی پور، نرگس. (۱۳۹۲). نقش آموزش درس "مبانی کارآفرینی" در قصد کارآفرینی دانشجویان رشته های غیر مدیریت (مطالعه موردی: دانشکده های هنر و ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران)، فصلنامه توسعه کارآفرینی.
- احمدپور داریانی، (۱۳۸۶)، کارآفرینی: تعاریف، نظریات و الگوها، تهران: نشر شرکت پردیس ۵۷.
- باقرصاد، وجیه، زالی، محمدرضا، رضوی، مصطفی، بنادکی، سعیده (۱۳۹۲). تاثیر آموزش کارآفرینی بر قصد کارآفرینی دانشجویان رشته های فنی و حرفه ای، فصلنامه توسعه کارآفرینی، سال ششم، شماره ۲۲.
- پای خسته، پریسا، علم بیگی، امیر و بطاحی، سید سمیه، (۱۳۹۶). بررسی شایستگی های مورد نیاز توسعه کارآفرینی پایدار در آموزش عالی کشاورزی، فصلنامه پژوهش مدیریت آموزش کشاورزی.
- حسینی، سید رسول (۱۳۹۰)، طراحی الگوی سنجش قابلیت کارآفرینی دانشگاهی: مورد دانشگاه تهران. رساله رشته مدیریت آموزشی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران.
- علیزاده ثانی، محمد، علی، شاهی (۱۳۹۲). آشنایی با کارآفرینی. تهران: انتشارات سپاس.
- سبزیانپور، محمد، مهدی، نادری (۱۳۸۹). تأثیر آموزش کارآفرینی بر توسعه رفتارهای کارآفرینانه (مطالعه موردی: آموزشهای کارآفرینی وزارت کار و امور اجتماعی).
- شرفی، محمد، مذبوحی، سعیدو مقدم، مینا (۱۳۹۰). برنامه درسی آموزش کارآفرینی: هدف، محتوا، روش تدریس و شیوه ارزشیابی.
- علی میری، مصطفی، (۱۳۸۷). آموزش کارآفرینی: پیدایش، توسعه، گرایشها و چالشها، فصلنامه توسعه کارآفرینی، سال اول، شماره اول، ص ۱۳۳.
- رضوانی، محمدرضا و نجارزاده، محمد (۱۳۸۷). بررسی و تحلیل زمینه های کارآفرینی روستائیان در فرآیند توسعه نواحی روستایی، مطالعه موردی: دهستان برآن جنوبی شهرستان اصفهان، فصلنامه توسعه کارآفرینی، سال اول، شماره دوم، ص ۱۶۱.
- نادری، ن، امیری، ص، دل انگیزان، س، و جعفری، ح (۱۳۹۴). الگوسازی مفهومی تأثیر مؤلفه های آموزش کارآفرینی بر نگرش هنجاریان به کسب و کار در هنرستانهای کاردانش. نشریه کارآفرینی در کشاورزی، دوره ۲، شماره ۲، ص ۱۷-۳۴.
- ذبیحی، ا، و مقدسی، م (۱۳۸۶). کارآفرینی، مفاهیم و مدل ها. مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.
- ذبیحی، محمدرضا و علیرضا مقدسی (۱۳۸۵). کارآفرینی از تئوری تا عمل. مشهد: جهان فردا (نما).

- شناسایی مولفه و شاخص‌های نظام آموزشی مبتنی بر توسعه نگرش کارآفرینانه هنرآموزان در هنرستان‌های شهر ...۱۳۳ □
- قاسمی، ج، اسدی، ع، و حسینی نیا، غ (۱۳۹۶). بررسی عوامل تأثیرگذار در ایجاد روحیه کارآفرینی دانشجویان تحصیلات تکمیلی پردیس کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه تهران. مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، جلد ۴۰، شماره ۲، صفحات ۷۰-۸۰.
 - همتی، جلال (۱۳۸۷)، کارآفرینی (اصول و مبانی). تهران: آوای نور.
 - طغرای، محمدتقی، میرواحدی، سیدسعید و هاشم، سمیه (۱۳۹۸). طراحی الگوی آموزش کارآفرینانه در مدرسه. نشریه نوآوری، شماره ۷۱(۱۸): ۵۹-۸۲.

منابع انگلیسی

- Abrams, R. M. (۲۰۱۷). *Entrepreneurship: A Real-World Approach*. Planning Shop.
- Ahmad, W. M. R. W., Mohamed, A. A., & Mustafa, F. (۲۰۱۸). Problem solving skills developments through entrepreneurship. *Journal of Social Sciences Research*, ۲, ۴۷۲-۴۷۶.
- Ajzen, I. (۱۹۹۱). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, ۵۰, ۱۷۹-۲۱۱.
- Alegre, J., & Chiva, R. (۲۰۱۸). Assessing the impact of organizational learning capability on product innovation performance: An empirical test. *Tec novation*, ۲۸(۶), ۳۱۵-۳۲۶.
- Anderson Kristen Lynn , (۲۰۰۰) , *Student Leadership Development : A Closer Look at Student Gains* , Thesis submitted to the Faculty of the Virginia Polytechnic Institute and State University in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Arts in.
- Autio, E., Keeley, R. H., Klofsten, M., Parker, G. G. C. & Hay, M. (۲۰۰۱). Entrepreneurial intent among students in Scandinavia and the USA. *Enterprise and Innovation Management Studies*, ۲(۲), ۱۴۵-۱۶۰.
- Bandura, A. (۱۹۹۷). *Self-efficacy: The exercise of control*, .New York: W. H. Freeman and Com-pany.
- begner, William (۲۰۰۶). Corporate ventures and knowledge. In Michael Hitt & Duane Ireland, *Entrepreneurship* ,Victoria: Blackwell Publishing, pp. ۴۵-۴۸.
- Bennett, R (۲۰۰۶). Business lecturers' perceptions of the nature of entrepreneurship. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, ۱۲(۳):۱۶۵-۱۸۸
- Bhayani, A. (۲۰۱۵). Building entrepreneurial universities in a specific culture-barriers and opportunities. *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing*, Int. J. Nonprofit Volant. Sect. Mark. ۲۰: pp ۳۱۲ ۳۳۰ , DOI: ۱۰.۱۰۰۲/nvsm.۱۵۳۳.
- Bird, B. (۱۹۸۸). Implementing Entrepreneurial Ideas: The Case for Intention. *Academy of Man-agement Review*, ۱۳(۳): ۴۴۲-۴۵۳.
- Braun Gerald, Reichert, Anke and Holtsch, Doreen, (۲۰۰۴) “BEPART symposium at Stockholm school of Entrepreneurship”, University of Restock, International Baltic Entrepreneurship center.

۱۲۴ □ فصلنامه علمی - پژوهشی تحقیقات مدیریت آموزشی - سال سیزدهم، شماره چهارم، تابستان ۱۴۰۱

Braun Gerald, Reichert, Anke and Holtsch, Doreen, (۲۰۰۴) "BEPART symposium at Stockholm school of Entrepreneurship", University of Restock, International Baltic Entrepreneurship center

Brown, C. (۲۰۰۰). Curriculum for entrepreneurship education: a review. ERIC Digest, ED ۴۵۲۸۹۷.

Cardon, M., Foo, M., Shepherd, D., & Wiklund, J. (۲۰۱۲). Exploring the Heart: Entrepreneurial Emotion Is a Hot Topic. *Entrepreneurship Theory and Practice*, ۳۶ (۱), ۱-۱۰.

Clark, B. R. (۲۰۰۴); "The Entrepreneurship University Demand and Response: Theory and Practice"; *Tertiary Education Management*, Vol. ۲۲, Spring.